

ДОБРОВОЛЧЕСТВОТО В СПОРТА – МОЩЕН ФАКТОР ЗА ИНТЕГРАЦИЯ, ПОДОБРЯВАНЕ НА ОБРАЗОВАНИЕТО И УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ

Албена Димитрова

Национална спортна академия „Васил Левски“

Резюме. Статията е посветена на положителните тенденции и проблеми на доброволческите инициативи в спорта сред учащите. Въз основа на задълбочен анализ на системата на доброволчеството към настоящия момент са изведени основни изисквания за постигане на качествено нов подход, основан на следните цели: формиране на целенасочена политика в областта на доброволчеството, като цяло, и в частност в спорта, която да допринесе за постигането на качествени резултати съобразно Националната стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в Република България 2012 – 2022 г. и европейските рамкови програми; социално-икономическо въздействие от включването на учащите в спортни мероприятия като доброволци, на резултатите и ползите от тях; развитие на спортните организации и институции като равностойни партньори. Статията се базира на официални документи, както и включено наблюдение на спортни мероприятия с участието на доброволци. Направено е конкретно предложение за подобряване на системата.

Keywords: sport; integration; educational policies; sociology; volunteering; employment

ЕС подкрепя сътрудничеството между политиките и диалога със спортните организации с цел насърчаване на положителните ценности, свързани със спорта, и справяне с предизвикателствата. Екипната работа ще спомогне за развитие на европейското измерение на спорта и за засилване на сътрудничеството между спортните организации, публичните органи и други организации¹⁾.

„Спортът е сред най-силните и успешни методи за интеграция, за утвърждаване на ценности като равноправие и толерантност. /.../ всеки трябва да има шанс за достоен и пълноценен живот“⁽²⁾.

„От името на българската олимпийска общност /.../ изказваме съпричастност и ангажираност към социалната интеграция на хората с интелектуални затруднения, а спортът е прекрасна възможност за това.

Приветствам и инициативата за връчване на годишните награди за доброволчество в подкрепа на спорта на хората с увреждания. Един от приоритетите на БОК е да работи активно за позитивни обществени нагласи и пълноценна реализация на тези наши сънародници. /.../ Впечатлени сме от спортните постижения, но и от всеотдайността на хилядите наши доброволци, треньори и инструктори и родители, съдействали за тяхната реализация^{“3)}.

Включването на доброволци в организационните екипи дава възможност за активното им участие в цялостния процес, обвързан с реализацията на спортните събития: „придружаване и превод на участници, настаняване на гости и официални лица, пропускателен режим, подготовка на основна и тренировъчна зала, помощ в организационния процес – протокол, информационни точки, логистика, транспорт, церемонии, фото заснемане и други“ (Dimitrov, Svetkov & Kostova, 2018: 255).

Социализация им чрез спорта се оценява като най-ефективен социален инструмент за усвояване правилата на живота в обществото. Това е първият основен елемент от резултатната структура на спорта – културната норма Fair play, на основата на която се изгражда социалният капитал на човека, изградени на основата на взаимно доверие (Nedelchev, 2004).

Доброволчеството в спорта допринася за подготовката на специалисти в Европа в знания, умения и компетенции (общи и специфични характерни за професията). „Обучението има конкретни цели за подобряване на възможностите, капацитета, производителността и ефективността на обучаващите се“ (Valev, 2014: 6). Представлява мощен ресурс за реализация на пазара на труда за подобряване качеството на живот на европейските граждани. Спортът е израз на състоянието на обществото, проява на неговата социална, политическа и морална структура (Kuchevskii, 1972).

Интеграцията е процес, който има съвсем конкретни очертания. Той предполага развиване на съвместни дейности и инициативи между различни страни, организиране на мултинационални проекти по пътя на сътрудничеството и взаимодействието, обмен на опит, информация, открояване на положителните примери и практики в различните социални сфери и други съвместни дейности (Ekholm, 2006)⁴⁾.

Програмата „Еразъм+“ е една от програмите на ЕС за финансиране, подкрепяща доброволческите дейности в рамките на Европейския корпус за солидарност.

Процесът на европейска интеграция се реализира и чрез програми, насочени към категорията хора с увреждания. Например „програмата на Спешъл олимпикс България се превърна в катализатор за социална промяна – допринасяйки за превръщането на света в по-добро място, едно по-дружелюбно място – един атлет, един доброволец във всеки момент“⁵⁾.

В доброволческата дейност в спорта активно участват български експерти, които разглеждат проблематиката от теоретична и практическа гледна точка (Sandanski, 2009: 11; Argirov & Draganov, 2011; Atanasova, 2012: 29; Ilieva, 2015). Най-ценното на тези изследвания в областта на спорта е, че те служат за оптимизиране на социалните процеси в конкретната сфера, като част от процесите, извършващи се в нашето общество.

Хипотези:

– предполагам, че в процеса на изследването ще бъдат разкрити различни проблеми и вариации, свързани с доброволството в спорта и особеностите му на проява в национален и световен мащаб;

– допускам, че научната разработка ще допринесе за обогатяване на теоретичните и практическите знания, правната информираност на гражданите и длъжностните лица, формиране на умения, работа в екип и за запознаването със законовите рамки в областта.

Цел на научното изследване е разкриване на някои юридически, социологически и практически аспекти на доброволството в спорта, особености на проява в национален и световен мащаб. Възможностите, които то предлага за интеграция и трудова заетост впоследствие.

От така поставената цел произтичат следните основни задачи:

– да се разкрият и анализират интерпретации и вариации, свързани с доброволството в спорта, с акцент върху младежкото включване в доброволчески инициативи, както и текущи трудности, съпътстващи проявите от юридическа и социологическа гледна точка;

– да се изведат изводи и препоръки за теорията и практиката на спортната дейност с оглед повишаване на масовостта в доброволчески инициативи и подобряване на спортната дейност, като цяло.

Предмет на изследването са проблеми, свързани с доброволството в спорта и влиянието му върху образованието и устойчивото развитие на учащите.

Обект на проведеното изследване са 375 доброволци от НСА „Васил Левски“ – София.

За решаването на основните задачи, постигането на целта и доказване на хипотезите е приложена комплексна методика от проучване на нормативни и литературни източници, контент анализ и включено наблюдение.

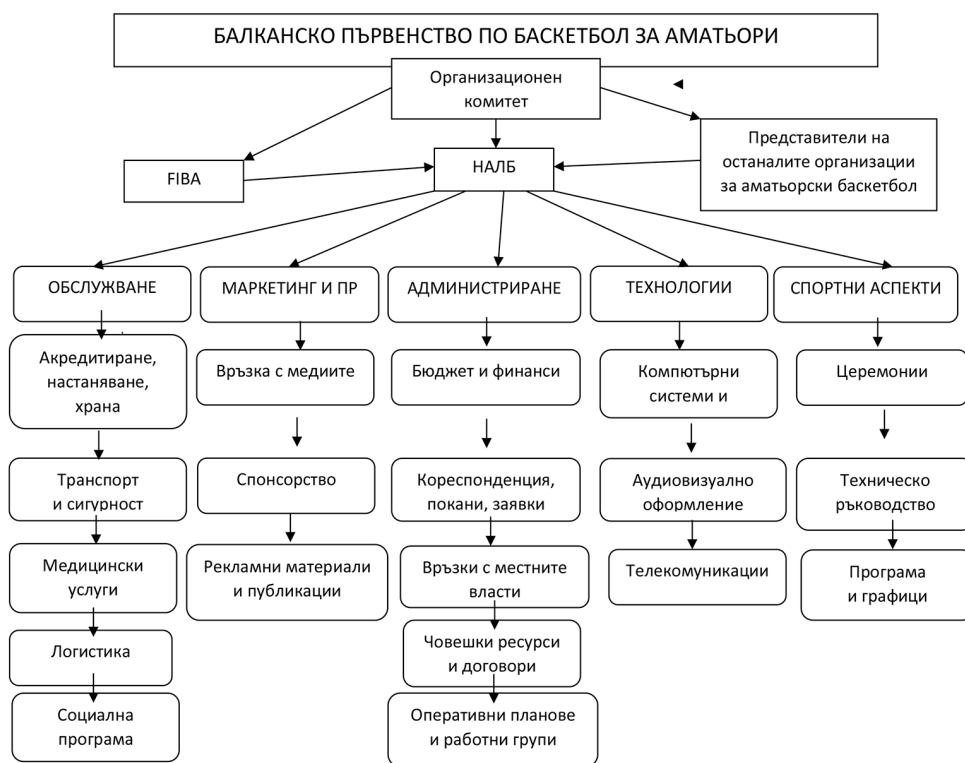
Научното изследване е проведено в периода от февруари 2017 г. до март 2019 г.

Анализ и интерпретация на резултатите

В съвременните демокрации държавата и гражданското общество функционират в съответствие с принципа на допълнителността, т.е. в отношение на взаимно допълващо се конструктивно сътрудничество. Доброволните самоорганизиращи се структури осъществяват връзката между отделния човек и държавата.

Социалната интеграция, от социологическа гледна точка, се „интерпретира като процес на формиране на социални системи от по-висш качествен порядък, който се извършва посредством органичното обединяване (сближаване, взаимно проникване и взаимно обогатяване) на съставлящите ги подсистеми и елементи от друг качествен порядък и намира израз в засилването на взаимната зависимост помежду им, както и в намаляването на самостоятелността и независимостта им“ (Koleva & Dimitrov, 1997).

Спортът е признат като най-значим социален феномен в Европа, представен с най-добре изградена организационна структура и в частност доброволчеството в спорта.

Фигура 1. Примерна схема на състезание, в което участват доброволци

„Повишените изисквания към съвременната организация на труда са обвързани с промените в образователно-квалификационното равнище на участниците в групите и необходимостта от прилагането на по-гъвкави форми на организация на трудовата дейност. Адекватната форма на организация на

труда е групата. Тя обхваща различен брой индивиди с разнообразни умения, опит, пригодност за извършване на работа“ (Harizanova, Boiadjiev & Mironova, 2006: 177). Промените в спортната дейност водят до закономерно естествено продължение и отражение в управлението и на екипите.

Предизвикателството е да се интегрират доброволците, които да внесат нов ентузиазъм и идеи в работния екип. Между тях протича двустранен процес на социално взаимодействие в конкретната социална структура. Необходимо е да извоюват авторитета си и в зависимост от представянето си вече сформираният екип ги приема или отхвърля.

Това налага при избора си квалифицираните специалисти, работещи в института спорт, да подберат доброволци, които да отговарят на три критични условия:

- да притежават базови умения в трите категории, особено технически и функционални;
- способност да се адаптират в кратки срокове;
- компетентност в конкретната предметна област.

Когато са налице по-горе изброените условия, при новия доброволец ще протече адекватна спортна социализация. Това е „процес, чрез който участието на индивида в областта на спорта учи и затвърждава знания, ценности и норми, които са от съществено значение, за да участва в социалния живот“ (Craig & Beedie, 2008).

Дилемата засяга всички заинтересовани страни за разрешаване на възникналия казус в конкретната социална ситуация. От една страна, това крие известни рискове за новопостъпилия, свързани с въвлечане в конфликти, изграждане на доверие и съвместна работа, необходими за формиране на обща мисия, цели и подход, за които всички участници са взаимно отговорни. От друга страна, останалите членове на екипа не са склонни да предефинират своите нагласи. Ролята на ръководителя е да поддържа необходимия баланс между нуждите на екипа, новите доброволци, изискванията за ефективност на работния процес и дългосрочната визия на институцията, която представляват в публичното пространство.

Идентифицирането на тоталните ползи и специфични спорни въпроси за различните екипи, участващи в доброволчески инициативи в спорта, налага разграничаването им на три групи в зависимост от организационните нива, на които те функционират – управленски, тактически с конкретно предназначение и изпълнителски екипи.

Управленските екипи включват ръководния състав на организацията до ниво функционални или дивизионни мениджъри на отдели. Характерните особености на този вид екипи, приложени и като част от доброволчеството, са свързани с идентичната цел на екипа и на организацията, което се реализира в продължителен период от време.

Тактически екипи се формират от висшия мениджмънт с цел преодоляването на сложни нестандартни проблеми, с висока степен на риск и комплексен характер. Съществена особеност е, че те имат предварително дефинирани крайни срокове при реализация на доброволческите инициативи в спорта. На практика при тях факторът време е твърдо ограничение. Качеството на изработеното решение е от изключителна важност за цялата организация на спортното събитие. Двата критични въпроса, свързани с екипите с конкретно предназначение, са постигането на непосредствени уникални резултати (методики, технологии, управленски процеси) и адекватното им приложение в организационната практика (желана промяна).

Изпълнителските екипи се състоят от специалисти, които отговарят за извършването на фундаментални изследвания, развитие, операции, маркетинг, продажби, услуги и други. С малки изключения, като разработването на нови продукти, такива екипи нямат фиксирани крайни срокове. Факторът време при тях е не е решаващ за крайния резултат.

Основни предизвикателства на доброволчеството в спорта, засягащи работата на изпълнителските екипи, са специфичните цели, непрекъснатите подобрения и иновации, включително и критични точки на доставки на продукти и услуги и други (Dimitrov, Cvetkov & Kostova, 2018).

Доброволците са основна движеща сила на редица големи спортни форуми, като Световното първенство по фигурно пързаляне за юноши и девойки в София 2014 година. Бяха предварително разпределени и инструктирани за своите длъжности въз основа на техните възможности и желания. Те активно участваха и съдействаха в организацията на всяко едно от звената по провеждане на състезанието: допинг контрол, говорители, информиране за изминало и оставащо време за тренировка, информация, акредитация, пропускателен режим на пързалките, проверка на трениращите лица, стриктно следене за спазването на предварително изготвените тренировъчни и състезателни графици, транспорт (Karagenova, Dimitrov, Slavova & Pantaleev, 2014).

Примерен SWOT анализ за доброволци в спорта включва силните и слабите страни, възможности и заплахи.

Силните страни са: маркетинговата дейност и пиар звената; ясно изградената структура, поставените цели и обособени дейности; специалното внимание върху функциите и ангажиментите на всеки член на екипа доброволци; длъжностните лица; отличната координация с участниците; социалната дейност; увеличаването на феновете, като цяло, на спорта (основно сред подрастващи); възможността всеки желаещ да се включи и да проследи случващото се в интернет пространството; издигането на авторитета в България на спорта, като цяло; неотлъчното следване на утвърдените принципи и поставените цели.

Слабите страни могат да бъдат сведени до недостатъчно човешки ресурс в отделни звена, затруднения при разширение на дейността в цялата страна и липса на външно финансиране.

Възможностите за доброволчество в спорта са привличане на инвеститори; по-активно провеждащи се стажантски програми от страна на екипа с цел обучение на нови кадри; увеличен брой и честота на спортни мероприятия за подрастващи с цел популяризиране на спорта; организиране на прояви и в по-малки населени места в страната.

Заплахите могат да бъдат липса на: спонсор, мотивация от страна на екипите и единни стандарти в цялата страна.

Познанието на същността и причините на социокултурната трансформация на съвременния спорт, изучаването на нормите и ценностите, които го регулират, дейността на доброволците и всички включващи се и имащи отношение към социалния институт спорт се явява една от приоритетните задачи и направления на социологическите изследвания в сферата на спорта.

Според проучване на „Евробарометър“, проведено в края на 2009 година посредством интервюта с почти 27 000 граждани от 27-те държави членки, е установено, че ангажирането с доброволна работа в подкрепа на спорта е най-високо в Швеция и Финландия (18%), докато в Полша, Гърция и Португалия само 2 % от хората предлагат услугите си като доброволци в тази област.

През 2017 г. общо 6% от европейските граждани са били ангажирани в доброволчески инициативи, подкрепящи спортните дейности. Като членове на Европейската общност, с най-висок процент на доброволци в спорта са Финландия и Швеция (19%), а на второ място е Германия (18%). Следват Люксембург (12%), Финландия (11%), Ирландия и Словения (10%), Литва, Словакия, Гърция, Полша, България и Хърватия (3%). С най-ниско процентно изражение са Португалия и Румъния (2%).

Увеличава се и процентно времето, отделяно за доброволчество, спрямо предходни години и изследвания.

„Фактът, че много европейци имат сериозно отношение към спорта и физическата активност, е успокоителен, но ние също така трябва да правим повече за насърчаване на гражданите, които не се занимават с физическа активност“ (комисар Василиу).

В изследването се прави връзка между социално-икономическия статус и физическата активност. Докато 64% от хората, които са напуснали училище до 15-годишна възраст, заявяват, че никога не спортуват, при тези, които са напуснали образователната система след 20-годишна възраст, процентът спада до 24%. Мъжете в ЕС се занимават повече със спорт и упражнения от жените. Тази разлика е особено отчетлива във възрастовата група 15 – 24 години.

В рамките на ЕС много повече хора упражняват някаква форма на физическа активност, като ходене, танцуване и градинарство, в сравнение с тези, които се занимават с организиран спорт. Тревожното, от гледна точка на об-

щественото здраве, е, че 14% от гражданите на ЕС заявяват, че „никога“ не се отдават на някаква физическа активност, докато други 20% са активни „само в редки случаи“⁽⁶⁾.

Резултатите от последните проучвания на „Евробарометър“ по разглежданата проблематика ще бъдат представени по време на Европейския спортен форум (на 19 април) и на неофициалната среща на министрите на спорта от ЕС (20 – 21 април) в Мадрид.

Предложена е инициатива, която цели да насърчи повече европейски граждани да направят спорта и физическата активност част от своето ежедневие, ще бъде представена под формата на съобщение до Европейския парламент и до Съвета. Инициативата ще бъде придружена от предложение за изготвяне на нова програма относно спорта, с която ще се оказва подкрепа на проекти и ще се допълват политиките, провеждани от държавите членки.

В България са изготвени нов проект за закон за доброволчеството и мотиви към проекта⁽⁷⁾.

Доброволчеството в спорта не е ясно нормативно уредено и към днешната дата има много недоразумения и въпроси, свързани със статута на участващите: отговорността, която носят организаторите (злополуки, застраховки), компенсаторните механизми, свързани с доброволците (договори, осигуровки, заплащане за извършената дейност и др.), мотивация на фирмите да участват в спортни събития, и др.

Договорът за функционирането на Европейския съюз предоставя на ЕС ограничени правомощия по отношение на подкрепата и насърчаването на развитието на спорта в държавите от ЕС, но няма за цел хармонизиране на националните политики (Dimitrov, 2016).

Контролът при разпределението на ресурси и решенията на управляващите определят достъпа до добро образование, спорт, работа, здравеопазване и др. Това се наблюдава и в различните структури и нива на управление на доброволчеството в спорта, включващо мрежа от организации и разнообразни социални отношения и взаимодействия.

При разглеждане на това как много организации могат да участват в пълно обслужване на спортните системи, може да се визуализира чрез основните нива на разпространение и залегалите в съответните държавни нива на управление на спорта, включително и частни организации, работещи в тази насока. Това е свързано със социологическата диагностика и профилактика на разглежданите феномени.

Стандартите трябва да включват правителствена политика, правила и устави, образователни и практически изисквания за опит на целия персонал, включване на доброволци и политика, която да отразява свързаните с развитието аспекти на участие и целесъобразност на програмните нива, стандарти-

те и процедурите за конкуренцията, привеждането в съответствие с държавните органи за конкретното спортно участие, надзор и контрол на практиките и учебното съдържание.

На макрониво е препоръчително всички програми да имат рамка, която да предлага целесъобразността на развитието, подкрепено от регулаторните спортни организации по отношение на правилата и поведението на всички правни субекти.

Доброволчеството в спорта, като мощен фактор за интеграция, подобряване на образованието и устойчивото развитие, е осъществимо при взаимен контрол от държавите членки на ЕС и гражданското общество на основата на публичност и прозрачност.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. https://europa.eu/european-union/topics/sport_bg
2. Плевнелиев, Р. (2014). Официално приветствие от Президента на Република България до г-н Христо Христозов – национален директор на „Спешъл Олимпикс България“ и състезателите и треньорите от отборите на „Спешъл Олимпикс България“, 1 октомври 2014 година.
3. Костадинова, С. (2014). Официално приветствие от Председателя на БОК до участници, гости и организатори, 3 декември 2014.
4. Ekholm, L. The Bologna Process 1999 – 2006, and beyond, ERASMUS – contact seminar, March 8, 2006, Stockholm.
5. Шрайвър, Т. Президент на „Спешъл Олимпикс Интернешанъл“ (2014). Международна конференция достъп до спорт – спортът инструмент за социално включване на 3 декември 2014 г. в Музей на спорта, Национален стадион „Васил Левски“ – www.sobg.prosport-bg.net.
6. Проучвания на „Евробарометър“: http://ec.europa.eu/sport/news/news910_en.htm http://ec.europa.eu/sport/index_en.htm.
7. Проект на закон за доброволчеството и мотиви към проекта – https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=14&ved=2ahUKEwj5m7Wrrb3gAhUS3RoKHWAlBqcQFjANegQIChAC&url=http%3A%2F%2Fmc.government.bg%2Ffiles%2F1174_Dobrovolchestvo.doc&usg=AOvVaw3IK5uCCiF100h3DPC5sNxz

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Argirov, K. & Draganov, G. (2011). Aktualni problemi pri upravlението na Spa i Uelnes uslugite v Repulika Balgaria v usloviata na ikonomicheska kriza. *Sport & nauka*, 4, 110 – 120 [Аргиров, К. & Драганов, Г. (2011). Актуални проблеми при управлението на спа и уелнес услугите в

- Република България в условията на икономическа криза. *Спорт и наука*, 4, 110 – 120].
- Atanasova, N. (2012). *Marketingovi izsledvania v sporta*. Sofia: NSA PRESS [Атанасова, Н. (2012). *Маркетингови изследвания в спорта*. София: НСА ПРЕС].
- Craig, P. & Beedie, P. (eds) (2008). *Sport Sociology, Learning Matters*. Exeter (pp. 81 – 83).
- Dimitrov, V. (2016). *Sportno pravo*. Sofia: NSA PRESS [Димитров, В. (2016). *Спортно право*. София: НСА ПРЕС].
- Dimitrov, V., Cvetkov, C. & Kostova, S. (2018). *Menidzhmant na choveshkite resursi v sporta. Universitetski uchebnik*. Sofia: NSA PRESS [Димитров, В., Цветков, Ц. и Костова, С. (2018). *Мениджмънт на човешките ресурси в спорта. Университетски учебник*. София: НСА ПРЕС].
- Harizanova, M., Boyadzhiev, D. & Mironova, N. (2006). *Upravljenie na choveshkite resursi. Investitsia v badeshteto*. Sofia: Avangard Prima [Харизанова, М., Бояджиев, Д. & Миронова, Н. (2006). *Управление на човешките ресурси. Инвестиция в бъдещето*. София: Авангард Прима].
- Pieva, D. (2015). Politiki, strategii i programi za razvitie na sporta za vsichki v ES (pp. 79-87). In: *Nauchno-prilozhni izsledvania vav fizicheskoto vaspitanie i sporta*. Sofia: NSA PRESS, IDK pri NSA [Илиева, Д. (2015). Политики, стратегии и програми за развитие на спорта за всички в ЕС (с. 79 – 87). В: *Научно-приложни изследвания във физическото възпитание и спорта*. София: НСА ПРЕС, ИДК при НСА].
- Karagenova, S., Dimitrov, V., Slavova, T. & Pantaleev, M. (2014). Polozhitelni i otritsatelni strani v organizaciata na svetovното parvenstvo po figurno parzaliane za yunoshi i devoiki v Sofia 2014 godina ot glednata tochka na dobrovoletsa. *Sport & nauka, izvanreden broi* [Карагенова, С., Димитров, В., Славова, Т. & Панталеев, М. (2014). Положителни и отрицателни страни в организацията на световно първенство по фигурно пързаяне за юноши и девойки в София 2014 г. от гледната точка на доброволеца. *Спорт и наука, извънреден брой*].
- Koleva, S. & Dimitrov, K. (1997). Integracia, socialna. In: *Enciklopedichen rechnik po sociologia, vtoro izdanie, balgarska akademia na naukite, institut po sociologia*, 177 – 178. Sofia: „М-8-М“ [Колева, С. и Димитров, К. (1997). Интеграция, социална. В: *Енциклопедичен речник по социология, второ издание, Българска академия на науките, Институт по социология*. 177 – 178. София: „М-8-М“].
- Kuchevskii, V. B. (1972). Sport kak sovкупnost obshtestveni otnoshenia. *ТИПФК*, № 9, 6 – 7 [Кучевский, В. Б. (1972). Спорт как совокупность общественных отношений. *ТИПФК*, № 9, 6 – 7].

- Nedelchev, D. (2004). *Socialen kapital i iкономическо razvitie*. Sofia: M. Drinov [Неделчев, Д. (2004). *Социален капитал и икономическо развитие*. София: М. Дринов].
- Sandanski, I. (2009). *Efektiven marketing i sponsorstvo na uchilishten sporten klub*. Sofia: NSA PRESS [Сандански, И. (2009). *Ефективен маркетинг и спонсорство на училищен спортен клуб*. София: НСА ПРЕС].
- Valev, Yu. (2014). *Vizualizirana metodika za nachalno obuchenie po konen sport*. Disertacia. Sofia [Вълев, Ю. (2014). *Визуализирана методика за начално обучение по конен спорт*. Дисертация. София].

VOLUNTEERING IN SPORT – A POTENTIAL FACTOR FOR INTEGRATION, ENHANCING EDUCATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract. The article is devoted to the positive trends and problems of volunteer initiatives in sport among learners. Based on an in-depth analysis of the current system of volunteering, the basic requirements for achieving a qualitatively new approach based on the following objectives are outlined: the formation of a targeted policy in the field of volunteering as a whole and in particular in sport, which contributes to the achievement quality results according to the National Strategy for Development of Physical Education and Sport in the Republic of Bulgaria 2012 – 2022 and the European framework programs; socio-economic impact of including learners in sport events as volunteers of their results and benefits; development of sports organizations and institutions as equal partners. This article is based on official documents, as well as the monitoring of volunteer sports events. A specific proposal for improving the system has been made.

✉ **Dr. Albena Dimitrova, Assist. Prof.**

Faculty of Pedagogy
Department of Psychology, Pedagogy and Sociology
National Sports Academy „Vasil Levski“
1700 Sofia, Bulgaria
E-mail: albena234@abv.bg